

**MINISTERUL EDUCAȚIEI
I.O.S.U.D. - UNIVERSITATEA DE VEST DIN TIMIȘOARA
ȘCOALA DOCTORALĂ DE ARTE
FACULTATEA DE ARTE ȘI DESIGN**

TEZĂ DE DOCTORAT

**BRODERIA ȘI GENURILE DIARISTICE CA INSTRUMENTE
ALE ARTEI FEMINISTE**

DOMENIUL: ARTE VIZUALE

**Conducător de doctorat,
Prof. univ. dr. habil. Adriana Lucaciu**

**Student doctorand,
Anca Delia Gyemant**

TIMIȘOARA

2022

CUPRINS

Introducere.....	p.5
Metodologia cercetării.....	p.15
CAPITOLUL I. BRODERIA ȘI GENURILE DIARISTICE CA MODALITĂȚI SUBVERSIVE ÎN RAPORT CU FEMINITATEA NORMATĂ.....	p.20
1.1.Feminitatea ca normă.....	p.21
1.2.Potențialul subversiv al genurilor diaristice și al broderiei.....	p.23
1.3.Femeile, broderia și natura.....	p.34
1.4.Natura ca mecanism. Legătura dintre natură și feminitate ca bază pentru mitul creșterii economice eterne	p.39
1.5.Pierderea naturii. Despre un nou limbaj care să reflecte realitatea prezentă.....	p.44
1.6.Artă și activism. Rezistența la normele privind feminitatea și natura.....	p.48
1.7.Broderia în arta contemporană.....	p.54
1.7.1.Faith Ringold.....	p.54
1.7.2.Louise Bourgeois.....	p.56
1.7.3.Grupul Feministo.....	p.57
1.7.4.Hildur Bjarnadóttir.....	p.58
1.7.5.Judy Chicago.....	p.59
1.7.6.Sophie King.....	p.61
1.7.7.Hannah Hill.....	p.61
1.8.Concluzii.....	p.64
CAPITOLUL II. A CUI ISTORIE? BRODERIA CA EXPRESIE A UNOR SUBIECTIVITĂȚI OPRIMATE.....	p.65
2.1.Scriitura, scrierea și tehnicile textile artistice și extra-artistice. Modalități eclectice de expresie și protest.....	p.66
2.2.Feminitatea și stereotipul iraționalității ei.....	p. 67
2.2.1.Tracey Emin. Despre reaproprierea stereotipului „femeii decăzute”.....	p.69
2.2.2.Agnes Richter. Broderia ca modalitate de scriere a sinelui.....	p.73
2.2.3.Mary Frances Heaton.....	p.78
2.2.4.Elisabeth Parker.....	p.79
2.2.5.Teresa Margolles și Nava Lubelski. Textilele palimpsest.....	p.80
2.3.Memorie colectivă și rescrierea unor istorii alternative.....	p.87

2.3.1.Judy Chicago, <i>Proiectul despre Holocaust. De la întuneric la lumină</i> (1985-93).....	p.92
2.4. <i>Craftivismul</i> - reacție la capitalism și la normele de gen.....	p.96
2.5.Concluzii.....	p.101
CAPITOLUL III. CE E PERSONAL E POLITIC! DESPRE FEMINISMUL INTERSECȚIONAL PRIN PRISMA BRODERIEI ȘI A ARTELOR TEXTILE.....	p.103
3.1.Firul care leagă ceea ce e personal de ceea ce e politic.....	p.103
3.2.Feminismul în Antropocen. Feminismul intersecțional în contextul crizei climatice.....	p.104
3.2.1.Femeile din sudul global, femeile din comunități defavorizate ca persoane afectate disproporționat de criza climatică.....	p.105
3.2.2.Definirea Antropocenului. Al cui Antropocen?.....	p.106
3.2.3.Feminismul postumanist ca reacție la Antropocen.....	p.108
3.3.Artele textile în contextul crizei climatice. Studii de caz.....	p.113
3.3.1.O lărgire a perspectivei dinspre excepționalismul uman spre continuumul uman-non-uman.....	p.113
3.3.1.1.Silvia Moldovan.....	p.113
3.3.1.2.Andreea Anghel și Mimi Ciora.....	p.115
3.3.2.Înțelegând lumea prin artă.....	p.118
3.3.2.1.Tali Weinberg.....	p.118
3.3.2.2.Bonnie Peterson.....	p.121
3.3.2.3.Jo Low și Agnieszka Golda.....	p.122
3.3.2.4.Mecanisme psihologice de adaptare. Date științifice transpuse în cheie personală.....	p.123
3.4.Ce e personal e politic.....	p.126
3.4.1.Viața privată, ca un concept de analiză feministă, în contextul urgenței climatice.....	p.126
3.4.2.Timpul geologic și timpul personal.....	p.126
3.5.Concluzii.....	p.127
CAPITOLUL IV. SCRISORI CA JURNALE ÎN DIALOG. PROIECTUL <i>TE GÂNDEȘTI DES LA SFÂRȘITUL LUMII?</i> ȘI ALTE CERCETĂRI ARTISTICE.....	p.129
4.1.Trusa de lucru. Subiecte, inspirație și motivație pentru cercetarea practică.....	p.131
4.2.Sentimentele ca o modalitate validă și importantă de înțelegere și documentare a realității.....	p.134

4.3.Contextul artei feministe în România, mediul în care s-a dezvoltat practica mea	p.138
4.4.Arta bazată pe cercetare ca o practică centrală în proiecte dezvoltate pe parcursul anilor.....	p.141
4.4.1.Cartea brodată <i>Țesătura zilelor</i> , ca proiect premergător al cercetării practice.....	p.156
4.5.Despre sentimentele Antropocenului. Cine e publicul scrisorilor?.....	p.158
4.6.Teme și subiecte abordate în cercetarea practică.....	p.163
4.7.Textul brodat. Un instrument feminist în Antropocen.....	p.175
4.8.Tehnici și metode de lucru.....	p.179
4.8.1.Legătura dintre suportul broderiei și textul brodat.....	p.180
4.8.2.Broderia ca scriitură, broderia ca desen, broderia ca pictură.....	p.185
4.8.3.Timpul ca material de lucru.....	p.186
4.8.4. Metonimii într-o expoziție.....	p.187
4.9.Concluzii.....	p.189
Concluzii.....	p.191
Bibliografie.....	p.195
Lista ilustrațiilor-surse.....	p.200
Anexa 1 <i>Ce să faci la sfârșitul lumii</i> , de grupul h.arta, text scris în cadrul proiectului <i>Apocalipsa elefantului alb</i> , Timișoara, 2021.....	p. 213
Anexa 2 <i>Te gândești des la sfârșitul lumii</i> , de grupul h.arta, text scris în cadrul proiectului <i>Valoarea schimbătoare a apei: Dunăre-artă, comunitate, ecologie și transport în era globalizării</i> , 2021.....	p.217
Anexa 3 <i>Părea că lumea ar putea să se schimbe</i> , de grupul h.arta, text scris în cadrul proiectului <i>Defragmentare-producție artistică la canal</i> , un proiect Alternator, Atelier 030202, București, 2020.....	p.219
Anexa 4 <i>Fără titlu</i> , de grupul h.arta, text publicat în volumul Valentin Cernat, Ovidiu Pop (ed) <i>Defragmentare. Erratum</i> , Alternator, București, 2020.....	p.228
Anexa 5 <i>Pe timpul vieților noastre</i> , de grupul h.arta, text publicat în revista <i>Cutra #3 Afectiv</i> , noiembrie 2020, București.....	p.230
Anexa 6 Proiecte dezvoltate în cadrul grupului h.arta (selecție).....	p.234
Anexa 7 Proiect doctoral: <i>Te gândești des la sfârșitul lumii?</i> , Timișoara 2022.....	p.240

Rezumat

Cuvinte cheie: feminism, broderie, urgența climatică, postumanism, activism, artă politică

Lucrarea *Broderia și genurile diaristice ca instrumente ale artei feministe* și-a propus să cerceteze posibilitățile de analiză și expresie ale broderiei ca practică feminină și feministă în contextul urgenței climatice. Lucrarea folosește cadrul feminismului și ecologiei pentru a explora modalitățile de a crea o critică și o analiză a situației noastre curente prin intermediul broderiei. Broderia are o arie de semnificații profund legată de feminitate, în acest fel putând deveni în mod subversiv, o practică feministă. Pe parcursul lucrării, artele textile sunt tratate atât ca modalitate de reacție și interogare a prezentului, cât și ca instrumente de investigare a trecutului, prin aprofundarea legăturilor dintre broderie și o tratare feministă în ceea ce privește re-vizitarea în această cheie a unor lucrări din istoria artelor (sau a unor lucrări care nu au ajuns să fie parte din istoria artelor), dar și a unor practici artistice contemporane. Cercetarea a aprofundat un interes legat de felul în care aceste practici, aflate la confluența dintre artă și meșteșug, dintre concepte și viața cotidiană, pot deveni instrumente eficiente în arta feministă. De asemenea, lucrarea a inclus, în special în privința demersului artistic, o explorare a sentimentelor ca fiind instrumente valide și importante de producere a cunoașterii.

Primul fir conducător în cercetare a pornit de la faptul că feminitatea e o construcție socială pentru care broderia a constituit un element important prin care fetele au fost educate întru feminitate. În cartea sa *The Subversive Stitch. The Embroidery and the Making of the Feminine*, Rozsiska Parker¹ urmărește istoria broderiei în construcția feminității normate și în subvertirea acesteia pe parcursul istoriei, pentru că, spune autoarea „să cunoaștem istoria broderiei înseamnă să cunoaștem istoria femeilor.”² Conform autoarei, începând cu secolul al XVII-lea broderia a devenit principalul aspect al educației fetelor, promovând castitatea, modestia, obedița, răbdarea și hărnicia, și a fost inextricabil legată de noțiunea de feminitate, ca și când broderia ar fi pentru femei un dat biologic. Broderia presupunea lungi ore de liniște, concentrare, rutină, nemișcare, ore care puneau în practică o ipostază umilă,

---

¹Rozsiska Parker, *The Subversive Stitch: Embroidery and the Making of the Feminine*, Women's Press, Londra, 1984

²ibidem, p. 15, ("To know the history of embroidery is to know the history of women."), traducere în text de Anca Gyemant

supusă, harnică și tăcută. Toate acestea făceau din broderie instrumentul ideal pentru educația fetelor în rolul lor predestinat. Cartea expune felul în care broderia a fost folosită atât ca un instrument de construcție a unei feminități supuse, grațioase și liniștite cât și modurile în care femeile au găsit în broderie o modalitate de „a se scrie pe ele însele” în istorie.

În aceeași logică, într-o gândire care esențializa diferențele dintre femei și bărbați, ocupațiile considerate feminine, asociate cu ceea ce e casnic, privat, trecător, particular, axat pe detaliu, genurile diaristice- jurnalul și scrisorile- au fost socotite a fi genuri „potrivite” pentru femei. Atât broderia cât și genurile diaristice sunt în mod tradițional considerate a fi genuri minore, intime, casnice, care tratează subiecte mărunte și cotidiene, care pot fi realizate în orice moment al zilei, printre celelalte sarcini ale vieții de zi cu zi și care nu necesită „o cameră separată”³ ca să poată fi create, care nu devin publice. Lucrul cu acul și ața, la fel ca și scrierea jurnalului sau a scrisorilor, presupun răbdare și rutină, sunt forme complexe care necesită adesea exercițiu și măiestrie tehnică dar care sunt, în același timp, modeste și tăcute, parte integrantă a vieții de zi cu zi. Am explorat pe parcursul cercetării, în special în cazul demersului artistic, potențialul subversiv al acestor asocieri. Jurnalul și broderia sunt forme ale construcției feminității dar sunt, de asemenea, și forme de afirmare a limitărilor acestei construcții și de găsim a unor noi posibilități și mijloace de afirmare a altor modele de existență care să se plaseze în afara gândirii binare. Broderia ca tehnică feminizată, marginală, modestă, minoră poate vorbi într-un mod relevant despre ceea ce e de obicei considerat neimportant.

Un alt fir constitutiv al cercetării este modul în care, diacronic, încă din Antichitate, dar foarte relevant până în prezent, a existat o legătură considerată intrinsecă între *feminitate* și *natură*. Parte din construcția feminității este această asociere a ei cu natura. În cultura vestică, conform gândirii binare, feminitatea e stereotipic asociată cu ceea ce este mai slab, irațional, supus emoțiilor, incontrollabil, misterios, sălbatic, etc. În aceeași logică, natura este un teritoriu periculos și irațional, un teritoriu pe care omul (cuvânt folosit întotdeauna la masculin) trebuie să-l domesticească, să-l cucerească, să și-l aducă la dispoziția lui, să-l exploateze.

---

³Virginia Woolf, *A Room of One's Own*, Hogarth Press, Londra, 1929.

În culegerea de eseuri *Ecofeminism*⁴, scriitoarele Vandana Shiva și Maria Mies analizează din perspective feministe și post-colonialiste intersecțiile dintre capitalism și exploatarea naturii. În condițiile în care binomul natură-cultură este o axiomă pe care se bazează toate disciplinele cunoașterii vestice, autoarele consideră alte forme de cunoaștere non-eurocentrice și situate în afara gândirii binare, care ar putea oferi alternative la actuala criză. O analiză foarte importantă pentru prezenta cercetare, în legătură cu aspectele legate de schimbarea de paradigmă la începuturile relațiilor capitaliste în ceea ce privește raportarea la natură, o constituie cartea Carolynei Merchant, *The Death of Nature: Women, Ecology, and the Scientific Revolution*⁵. În demersul acestei cărți, autoarea demonstrează felul în care, o dată cu Revoluția științifică și cu schimbarea de paradigmă în ceea ce privește natura și știința, filosofi precum René Descartes, Francis Bacon și Thomas Hobbes au pus bazele unei viziuni asupra naturii ca fiind un teritoriu care trebuie cucerit, exploatat, ale cărui secrete trebuie smulse cu forța. O vedere animistă asupra naturii, care trata natura ca pe un întreg, ca pe un organism viu, a fost înlocuită de conceperea atât a naturii în ansamblu cât și a corpurilor vii ca pe niște mecanisme, care pot fi dezmembrate, studiate, despărțite în părțile lor componente, folosite. Prezenta alienare față de natură și față de corpurile noastre care sunt natură, această raportare a speciei noastre ca fiind în afara naturii și superioară acesteia își află bazele în epoca Revoluției științifice, epocă a rațiunii dar care coincide, paradoxal sau nu, cu procesele vrăjitoarelor în care femeile erau condamnate și arse pe rug conform unor acuzații complet iraționale. În cartea *Caliban și vrăjitoarea. Femeile, corpul și acumularea primitivă*⁶, autoarea Silvia Federici demonstrează felul în care prezenta paradigmă a progresului economic continuu s-a putut dezvolta cu prețul sacrificării unei vederi magice și animiste asupra naturii. În perioada medievală, această vedere animistă conferea o oarecare autonomie femeilor, care aveau acces la o cunoaștere bazată pe observarea naturii, cunoaștere care le oferea un anumit control asupra propriilor corpuri și capacități reproductive. Odată cu vânătoria de vrăjitoare, această relativă autonomie a femeilor a fost pierdută, deoarece pentru ca forța de muncă să fie reprodusă și regularizată în noua societate capitalistă - care tocmai se cristaliza din exproprierea bunurilor comune în Europa și vieților și culturilor

---

⁴Maria Mies, Vandana Shiva, *Ecofeminism (with a foreword by Ariel Salleh)*, ZedBooks; Londra și New York, 2014

⁵Carolyn Merchant, *The Death of Nature: Women, Ecology, and the Scientific Revolution*, Harper&RowPublishers, San Francisco, 1989

⁶ Silvia Federici, *Caliban and the Witch. Women, The Body and Primitive Accumulation*, Autonomedia, New York, 2004, traducere în română la Ed. Hecate, 2016

populațiilor indigene din noile colonii - , era necesar ca raportările precapitaliste la natură să dispară. Cunoașterea putea deveni putere⁷ doar dacă dispărea raportarea la natură ca la un organism viu. Transformarea naturii din personificarea ei ca mamă, care susține și hrănește viața, într-un mecanism care poate fi dezmembrat și folosit a justificat noi moduri de dominare atât a mediului cât și a femeilor. Odată cu Revoluția științifică, natura și implicit femeile care erau asociate cu ea au început să fie văzute strict ca resurse. Limitele naturii au devenit ceva ce trebuie depășit. Această raportare a constituit bazele pentru mitul „creșterii economice eterne”, care a condus la prezenta urgență climatică.

În continuarea acestui fir conceptual, am cercetat felul în care legătura stereotipică dintre feminitate și natură este re-apropiată și reinterpretată de feminismul contemporan. Acesta, în contextul urgenței climatice, folosește tocmai această legătură pentru a extinde subiectul emancipării în așa fel încât să cuprindă și natura și celelalte specii cu care împărțim spațiul planetei. La baza identificării femeilor cu natura și cu animalele văzute ca fiind forme de viață inferioare se află distincția între natură și cultură pe care se bazează toate disciplinele cunoașterii vestice, care iau această distincție ca pe o axiomă, ca pe un fapt care nu trebuie demonstrat. Binomul natură-cultură este baza civilizației vestice care, în prezent, își construiește progresul pe exploatarea naturii. Prezenta paradigmă se bazează pe alienarea față de natură și față de propriile noastre corpuri, pe pornirea de a diseca, de a analiza prin vivisecție interconectarea dintre minte și corp, dintre conștiință și corpul care o face posibilă, de a considera că natura și corpurile noastre trebuie cucerite și subordonate. Feminismul în Antropocen se raportează critic la această vedere asupra speciei noastre și a naturii și vede în conexiunea dintre feminitate și natură un important potențial subversiv. Feminismul contemporan pornește de la legătura dintre feminitatea normată și natură pentru a și-o repropia, pentru a o reafirma în propriul limbaj, pentru a vorbi despre legătura lor vitală. Urgența climatică este o temă centrală a feminismului actual, atât în aspectele sale cele mai practice cât și în redefinirile și re poziționările conceptuale ale unor termeni precum feminin, natură, umanitate, specii, etc. Fenomenul afectează în mod disproporționat femeile față de bărbați, atâta vreme cât, în majoritatea covârșitoare a cazurilor ele sunt cele responsabile

---

⁷ În formularea lui Francis Bacon

pentru aspectele practice ale vieții - cum ar fi traiul zilnic al familiei -, și atâta vreme cât, din punct de vedere statistic, femeile constituie majoritatea persoanelor care trăiesc în sărăcie⁸.

Dincolo de evidențierea situațiilor incerte și periculoase cauzate de urgența climatică ce afectează mai profund grupul vulnerabil al femeilor și fetelor, feminismul contemporan este interesat și de definițiile Antropocenului, de relația dintre ființele umane și natură, de relațiile noastre cu celelalte specii cu care împărtășim spațiul fizic al planetei și soarta noastră globală. Feminismul postumanist continuă analiza relațiilor de putere care se cristalizează în binomul feminin-natură în opoziție cu masculin-cultură, dar o adâncește în privința redefinirii a ceea ce presupune raportarea la umanism. În mod istoric, feminismele s-au folosit de universalismul umanist în proiectul lor de emancipare. Obținerea unor drepturi egale pentru femei s-a clădit pe un concept de umanitate din care cu toatele/toții facem parte, pe un antropocentrism neproblematizat. Dar în feminismul actual, în special în ultimele trei decenii, apartenența la o idee comună de umanitate nediferențiată a fost criticată, în contextul intersecționalității care se opune eurocentrismului umanismului. Redefinirea umanismului, atât prin intermediul întrebărilor de fond feministe „Cine vorbește?” și „Din ce perspectivă vorbim?” dar și prin intermediul unei noi analize a profunde interdependențe dintre specia noastră și celelalte elemente ale planetei, constituie bazele pe care se cristalizează pozițiile teoretice ale feminismului postumanist. El vede ca pe un continuum reafirmarea pozițiilor feministe despre justiție și egalitate, precum și afirmarea necesității ca aceste deziderate să fie extinse și asupra celorlalte specii. Subiectul feminismului postumanist își lărgeste sfera, contrar tradiției antropocentrice a umanismului, care privilegiază umanul față de toate/toți cei care au fost în mod istoric considerate/considerați în afara sa (cele colonizate, cele supuse sclaviei, cele marginalizate, cele care erau în afara categoriei de cetățean, etc.), și include nu doar persoanelor umane din aceste categorii, dar pune în discuție condiția speciei umane în contextul mai larg al apartenenței noastre la natură, în ceea ce privește relaționarea noastră la persoanele non-umane.

Pentru a explora aceste trei fire conceptuale (broderia ca instrument de construcție a feminității; legătura stereotipică dintre feminitate și natură ca bază a prezentei paradigme care a condus la urgența climatică; reaproprierea acestei legături dintre feminitate și natură în contextul criticii esențialismului uman în feminismul contemporan), cât și pentru a analiza

---

⁸<https://data.unwomen.org/features/four-facts-you-need-know-about-gender-and-poverty-today>, accesat pe 15.11.2021, ora 10:34

legăturile organice dintre aceste trei categorii de idei, am cercetat diverse exemple de practici artistice, în special din sfera artelor textile. De asemenea, am analizat diferite exemple din mediul activist cât și artefacte care provin din practicile extra-artistice ale unor femei aflate în situații de criză.

Paradigmatică pentru folosirea broderiei ca pe o modalitate de reflecție asupra propriei vieți, ca pe o modalitate de expresie și de a-și crea voce și spațiu de către o femeie aflată într-o situație de criză este, de pildă, jacheta lui Agnes Richter. Obiectul constă într-o piesă vestimentară creată în azilul psihiatric în care aceasta a fost închisă la finalul secolului al XIX-lea și este suportul pe care este brodat un jurnal personal enigmatic și subversiv. Broderia e folosită pentru o afirmare a eului suprimat în singurul mod permis unei femei în situația lui Agnes Richter, prin intermediul lucrului cu acul și ața. Haina construită de aceasta din uniforma instituției a devenit scutul prin care Agnes Richter a încercat să se păstreze pe sine, prin scris, în atmosfera dezumanizantă a azilului. Dar dincolo de această păstrare a propriei amintiri într-o viață deja ștearsă și redusă la tăcere, Agnes Richter a reușit să creeze nu doar un jurnal sau o autobiografie ci, prin forma profund personală a piesei, ea transcende simplul statut de mărturie intimă, devenind o operă de artă și un manifest politic.

În același spirit, al tonului personal transfigurat politic, am urmărit felul în care practica de a accede la un spațiu care le-a fost negat și de a-și face vocea auzită a fost folosită și de către alte femei. Am analizat practica intimă și sfidătoare a lui Tracey Emin în lucrările sale în care utilizează broderia și artele textile pentru a vorbi despre ceea ce este permis sau nu femeilor, despre presiunile societății și a scenei de artă, despre sănătatea mintală. O preocupare similară pentru sănătatea mintală am descoperit-o și în lucrările Navei Lubelsky.

Am cercetat, de asemenea, modul în care, prin intermediul broderiei realizată adesea în cadrul unor procese colective de lucru, au fost făcute vizibile istorii eliminate complet din discursurile dominante așa cum apar în lucrările Teresei Margolles sau în *quilt*-urile colective coordonate de către Alice Williams. Practicile devin procese sau obiecte în care istoriile femeilor se întretes cu istoriile colonialismului, a disparițiilor și deposedărilor produse de acesta. Rescrierea unor istorii alternative este firul care a călăuzit și studierea operei lui Judy Chicago, atât în ceea ce privește instalația ei de amploare despre o istorie a femeilor, *The Dinner Party* cât și în proiectul său de lungă durată despre viața femeilor în timpul Holocaustului, *The Holocaust Project*.

Un alt reper a fost marcat de practicile activiste care folosesc broderia și artele textile. Pancartele brodate ale sufragetelor și documentele din închisoare create de către acestea cu ajutorul broderiei, asociau o ocupație feminină, inofensivă și castă, cu protestul (socotit ca

profund ne-feminin și scandalos). În tradiția acestora, mișcarea pentru pace a femeilor din anii '70, a folosit adesea broderia ca pe o citare explicită a practicilor sufragetelor dar și ca pe o tehnică feminină pentru a-și crea pancartele. Craftivismul contemporan utilizează, de asemenea, broderia pentru a găsi modalități de protest împotriva capitalismului, a pierderii spațiului public și a sacrificării naturii în slujba profitului.

Excepționalismul uman este criticat iar condiția comună a speciei umane și a celorlalte specii devin teme în creația unor artiste precum Mimi Ciora și Silvia Moldovan.

În contextul urgenței climatice, ne-am referit la nuanțele și mijloacele prin care sunt adresate emoțiile Antropocenului. Au fost prezentate studii de caz în care artiste precum Tali Weinberg, Bonnie Peterson, Jo Low și Agnieszka Golda folosesc broderia și artele textile pentru a transpune într-o cheie personală, într-un obiect palpabil și astfel mai ușor de conceput, de înțeles și de suportat, date științifice despre starea de fapt. Am urmărit de asemenea practici extra-artistice de a transpune date concrete despre încălzirea globală, de exemplu, în artefacte „climatice”, în țesături care transpun în obiecte reale îngrijorarea și teroarea Antropocenului.

Antropocenul necesită un nou vocabular care să descrie aspectele pierderii pe care o suferim în prezent. În articolul '*Solastalgia*'. *A New Concept in Health and Identity*⁹, filosoful și profesorul de studii ale mediului la Universitatea Newcastle, Australia, Glenn Albrecht, conceptualizează un nou cuvânt, „solastalgia”, un concept care descrie condiția și identitatea celor care și-au pierdut sentimentul de „acasă”, în mod simbolic cât și în mod concret. Sub impactul schimbării climatice, sub impactul exploatării naturii, cu toții experimentăm direct sau indirect solastalgia. Un alt exemplu de demers de a găsi limbajul pentru noua noastră condiție existențială vine din sfera artei, în cazul proiectului *The Bureau of Linguistical Reality (Biroul pentru realitate lingvistică)*, creat în 2014 de către artistele Heidi Quante and Alicia Escott¹⁰. Proiectul aduce împreună din diferite limbi și din diferite sfere ale cunoașterii cuvinte care se referă la realitatea vieții în Antropocen. De asemenea, proiectul creează neologisme pentru realități foarte familiare, dar care nu au încă limbajul care să le exprime cu precizie. Conform artistelor, să numești sentimentele, temerile, contradicțiile epocii noastre e un pas necesar nu doar înspre acțiune dar și înspre un mod de a

---

⁹Glenn Albrecht, '*Solastalgia*'. *A New Concept in Health and Identity*, în *Australasian Psychiatry*, februarie 2007 https://www.researchgate.net/publication/5820433_Solastalgia_The_Distress_Caused_by_Environmental_Change, accesat pe 05.05.2020, ora: 14:15

¹⁰<https://bureauoflinguisticalreality.com>, accesat pe 08.05.2020, ora:15:45

găsi consolare în posibilitățile de a articula trauma noastră comună, a celor care trăim la sfârșitul lumii.

Pornind de la ideile și exemplele de practici artistice și extra-artistice analizate în cercetarea teoretică, pornind de la dezideratul feminist de a include sentimentele ca metode valide de producere a cunoașterii, pornind de la arta bazată pe cercetare care e principala metodă a practicii mele artistice în general, cât și de la o nevoie personală de a da o formă palpabilă îngrijorării, demersul artistic și-a propus să constituie o imagine incompletă, contradictorie, idiosincronică a emoțiilor Antropocenului. Cercetarea practică s-a concretizat într-o expoziție intitulată *Te gândești des la sfârșitul lumii?*, deschisă în mai 2022, la spațiul Indecis artist-run din Timișoara. Broderia, principala strategie și tehnică de lucru din această expoziție, și-a dorit să fie un instrument al feminismului în Antropocen. Este o metodă de lucru care se folosește de ceea ce există deja (atât la un nivel simbolic și teoretic, dorindu-și să evoce toată încărcătura istorică a broderiei ca o tehnică feminină și feministă, cât și la modul cel mai practic, lucrările utilizând materiale refolosite, reciclate). Este o metodă de lucru care ia în calcul felul în care broderia a fost adesea folosită de către femei ca un mijloc de expresie și de comunicare. Tot bagajul de semnificații al broderiei, urmărit pe parcursul cercetării este cel care a justificat, a dat formă, a asigurat limbajul pentru intuiția că lucrul cu acul și ața, lucrul considerat ca fiind cel mai potrivit femeilor, ca fiind înăscut odată cu feminitatea însăși, este cel mai potrivit mijloc feminist de a vorbi despre urgența climatică. Broderia este uneori doar decorație, atunci când e văzută superficial și din exterior, dar practica broderiei a fost adesea pentru femei un mijloc de a ține doliu, de a da o formă și un sens durerii, de a potoli năvala gândurilor cu ajutorul ritmicității liniștitoare a împunsăturii acului, de a găsi comunitate și un mod de fi împreună cu alte femei în practicile colective pe care le-a produs câteodată lucrul de mână. În cadrul muncii la cercetarea practică, concretizată într-o expoziție despre doliul după lumea noastră pe care suntem în procesul foarte lent și foarte rapid de a o pierde, broderia a fost folosită pentru calitățile ei de protest discret și intim, pentru modul ei feminin de a își asuma vulnerabilitatea.

Temele abordate în expoziție se referă la banalitatea apocalipsei, la natura experimentată ca pierdere, la timpul personal, istoric și geologic și la sfârșitul lui previzibil, la corp, la relațiile cu celelalte specii, la complicitățile și contradicțiile noastre. Demersul artistic și-a propus să reflecteze la condiția noastră existențială foarte specifică, în care ne trăim viețile obișnuite, cu ambițiile, planurile și bucuriile noastre pe fundalul apocalipsei. Broderiile aduc împreună text și imagine, creând o tensiune între acestea. Imaginile brodate,

în general senine, banale și benigne există în contrast cu conținutul elegiac al textelor brodate, texte care oscilează între observații feministe despre urgența climatică la nivel global și observații foarte personale despre felul în care condiția planetară a urgenței climatice se insinuează continuu în viața cotidiană.

Lucrările prezentate în expoziție se pot încadra în trei categorii. Unele lucrări conțin fragmente de text brodat, scrisul de mână și persoana a doua singular folosită fiind modul în care se semnalizează că aceste fragmente ar putea fi părți din scrisori despre banalitatea și groaza Antropocenului. Uneori, fragmentele vorbesc despre realități globale, alteori despre imagini cotidiene, despre momentele mărunte în care realitatea îngrijorătoare a condiției noastre ni se revelează. Uneori, fragmentele au o coerență narativă, alteori sunt notări fulgurante, scrise ca un dicteu automat.

Cea de-a doua categorie de lucrări este o serie de patru pânze, intitulate „2019”, „2020”, „2021” și „2022” și conțin fragmente de text (cuvinte, propoziții și fraze) scrise și brodate în fiecare zi pe parcursul ultimilor ani. Fiecare lucrare conține un amalgam de cuvinte care fac o imagine a banalității zilelor în lumina condiției noastre existențiale, cu momente de luciditate și cu momente de uitare, cu îngrijorarea știrilor curente și cu bucuria naivă a clipei, cu fapte cotidiene, amintiri, sentimente, planuri.

Cea de-a treia categorie de lucrări conține imagini brodate, în special peisaje urbane dar și interioare sau autoportrete, imagini ale cotidianului, ale lucrurilor stabile care sunt mereu acolo pentru tine, în fiecare zi, cu repetitivitatea lor liniștitoare.

Suporturile pentru broderii sunt materiale găsite care păstrează în țesătura lor istorii necunoscute sau doar intuite. Identificarea acestor suporturi a fost parte din procesul de lucru, culoarea și textura materialului susținând și amplificând atmosfera textului brodat. Uneori alegerea materialului a fost una logică și în sensul narațiunii, existând o legătură explicită între suport și textul brodat. Alteori, legătura este una pur intuitivă, ceva din atmosfera țesăturii, din culoarea ei, din felul în care materialul e uzat și rărit, din urmele mâinilor care l-au folosit înainte, determinând alegerea acestuia. Astfel, un text despre corp a fost cusut pe spatele unei cămăși. Măștile medicale, folosite pe timpul pandemiei, au fost refolosite pentru a susține imaginea unui interior tipic vremurilor pe care le străbatem, cu monitorul calculatorului în prim plan. O listă fără început și fără sfârșit a sentimentelor Antropocenului, scrisă ca un dicteu automat, cu o ață de o culoare asemănătoare suportului, a fost brodată pe un material țesut de mână care e, în același timp, frust și simplu în robustețea lui rustică, cât și prețios prin munca care a presupus-o crearea lui.

Am transpus pe suporturi toate textele brodate folosind scrisul de mână. Acesta este o amprentă personală, un semn al intimității pe care expoziția și-a propus să o creeze cu publicul, o indicare a faptului că piesele brodate sunt, de fapt, o dorință de a crea un dialog personal cu cele/cei care le citesc. Imaginile brodate devin desene și picturi făcute cu acul, folosind firele cele mai modeste, ațe de cusut care se găsesc în orice gospodărie, fire folosite în sensul picturii, în care diverse tonuri și nuanțe se însoțesc și se întrepătrund. Culoarele se nasc din amestecul de ațe, într-un melanj optic. Imaginile se împărtășesc din regulile picturii, din compoziție și centru de interes, din regulile contrastelor și dominanței cromatice, din desenul în perspectivă, din implicarea ritmului. Împunsătura acului, cadența fiecărui pas al acestuia devin tușe în compoziție, tușe a căror spontaneitate se naște într-un timp foarte lung. Toate aceste idei despre pictura și desenul clasice capătă o altă încărcătură atunci când sunt transpuse în mediul minor și feminin al broderiei, atunci când caracterul decorativ, care este adesea atribuit artelor textile, se transformă într-un mijloc de a crea imagini vizuale picturale, într-un mijloc de a transmite idei despre contradicțiile și profunzimea timpului pe care îl trăim.

Dacă toate materialele folosite pentru cercetarea practică sunt modeste, necostisitoare, la îndemână, parte din viața cotidiană și din banalitatea oricărei gospodării, „materialul de lucru” cel mai important și cel mai prețios în aceste lucrări este timpul însuși. Lucrările nu și-au propus să folosească tehnici complexe, ci tocmai să evidențieze timpul prin repetitivitatea și monotonia fiecărei împunsături, timpul care a devenit atât de material, acum când sfârșitul lumii nu mai este proiectat într-un viitor nedefinit ci se măsoară în termeni compatibili cu parcursul vieților noastre.

Lucrarea *Broderia și genurile diaristice ca instrumente ale artei feministe* și-a propus să demonstreze legătura dintre feminismul contemporan și ecologie, în contextul urgenței climatice, prin intermediul artelor textile. Demersul artistic, concretizat într-o expoziție personală, a explorat aceste subiecte, prin filtrul vieții private, intenționând să analizeze și să reprezinte, pe de-o parte, felul în care femeile folosesc broderia și artele textile ca instrumente de expresie și critică, pe de altă parte să reflecteze prin text și imagine brodată, prin aceste instrumente feminine, asupra a ceea ce presupune actuala noastră condiție existențială.

Bibliografie

Cărți

- AHMED, Sara, *Living a Feminist Life*, ed. Duke University Press Books, 2017
- DE BEAUVOIR, Simone, *Al doilea sex*, ed. Univers, București, 2004
- BUTLER, Judith, *Gender trouble: feminism and the subversion of identity*, Routledge, New York, 2006
- CERNAT, Valentin, POP, Ovidiu (ed.) *Defragmentare. Erratum*, Alternator, București, 2020
- FEDERICI, Silvia, *Caliban and the Witch. Women, The Body and Primitive Accumulation*, Autonomedia, 2004
- GRUSIN, Richard ed., *Anthropocene Feminism*, University of Minnesota Press, Mineapolis, London, 2017
- H.ARTA, ed., *Feminisme. Recapitulând concepte și afirmând noi poziții*, Timișoara, 2010
- HORNSTEIN, Gail A., *Agnes's Jacket: A Psychologist's Search for the Meanings of Madness*, Routledge, 2018
- JOHNSON, Ayana Elisabeth, WILKINSON, Katharine K. (ed.), *All We can Save. Truth, Courage and Solutions for the Climate Crisis*, One World, 2020
- MBEMBE, Achille, *Necropolitics*, Durham: Duke University Press, 2019
- MCDONALD-RISSANEN, *Prince Edward Island Woman's Nineteenth- and Twentieth-Century Life Writing*, University of Tampere, Departement of Literature and the Arts, Finland, 2008
- MERCHANT, Carolyn, *The Death of Nature: Women, Ecology, and the Scientific Revolution*, Harper & Row Publishers, San Francisco, 1989
- MIES, Maria și SHIVA, Vandana, *Ecofeminism (with a foreword by Ariel Salleh)*, Zed Books; Londra și New York, 2014
- MILSTEIN, Cindy Milstein (ed.), *Rebellious Mourning. The collective Work of Grief*, AK Press, 2017
- MIROIU, Mihaela, *Drumul către autonomie: teorii politice feministe*, Ed. Polirom, 2004
- MORRIS, Pam, *Literature and Feminsm: an introduction*, Blackwell publishers, Oxford, 1993
- NIȚIȘ, Olivia, TALMANN, Doina, *Feminism intersecțional în România*, K-West Verlag, Essen, Germania, 2022

PARKER, Rozsika, *The Subversive Stitch: Embroidery and the Making of the Feminine*, Women's Press, Londra, 1984

PINTILIE, Ileana, *Acționismul în România în timpul comunismului*, Idea Design and print, Cluj, 2000

SHAUGNNESSY, Brenda, *The Octopus Museum*, Knopf, 2021

SHERELL, Daniel, *Warmth. Coming of Age at The End of Our World*, Penguin Books, 2021

SKELLY, Julia, *Radical Decadence: Excess in Contemporary Feminist Textiles and Craft*, London, UK ; New York, NY : Bloomsbury Academic, 2017

VALENCIA, Sayak, *Gore Capitalism*, Semiotext (e), South Pasadena, California, 2018

WOOLF, Virginia, *Jurnalul unei scriitoare*, editura RAO, 2005

WOOLF, Virginia, *A Room of One's Own*, Hogarth Press, Londra, 1929

ZAMBRENO, Kate, *Heroines*, Semiotext(e); South Pasadena, California 2012

ZWILLINGER, Rhonda, *The Dispossessed: Living With Multiple Chemical Sensitivities*, Dispossessed Project, 1998

Articole

ALBRECHT, Glenn, 'Solastalgia'. *A New Concept in Health and Identity*, în *Australasian Psychiatry*, februarie 2007

BARNETT, Pennina și HARRIS Jennifer, *The Subversive Stich Revisited*, în catalogul expoziției Cut Cloth PO Publishing, 2017

BRATISH, Jack Z., BRUSH, Heidi M., *Fabricating Activism: Craft-Work, Popular Culture, Gender*, în *Utopian Studies* · ianuarie 2011, p. 235

BUTLER, Judith, *Performative Acts and Gender Constitution: An Essay in Phenomenology and Feminist Theory*, 1988, *Theatre Journal*

EMERY, Elizabeth, *From Stitching by Candlelight to Crafting Online: Textiles, self-representation and continuing histories of subversive stitches*, în catalogul expoziției Cut Cloth, PO Publishing, 2017

GANNETT, C, *Gender and the journal: Diaries and academic discourse*, Albany, State University of New York, 1992, p. 141

H.ARTA, *Pe timpul vieților noastre*, revista Cutra #3 Afectiv, noiembrie 2020, București

HOGAN, Rebecca, *Engendered autobiographies: The diary as a feminine form*, *Prose Studies: History, Theory, Criticism*, volumul 14, nr. 2, 1991

JEFFERIS, Janis, *Review: Quilts 1700-2010*, *West* 86, 2010. pp. 125-27

LEDWON, L, *Diaries and hearsay. Gender, selfhood, and the trustworthiness of narrative structure*, Law Review, 73, 2000, p. 1196

MARLATT, Daphne, *Musings with Mothertongue*, Tessera, ianuarie 1984

PRESIADO, Mor, *These Threads Captured Shadows“: Sewing and Embroidery in Holocaust Art Works of Contemporary Jewish Women Artists*, în *Ard Judaica*, 2012, pp. 100-118

RICH, Adrienne, *Taking Women Students Seriously*, în *The Radical Teacher*, nr. 11, The Academic Profession, 1968-1978 (martie 1979), pp. 40-43

ROBERTSON, Kirsty, *Threads of Hope: The Living Healing Quilt Project*, ESC 35.1 (martie 2009): pp.85-107

SHIFFMAN, Adrienne „*Burn what they should not see“: The Private Journal as Public Text in A. S. Byatt's Possession*, Tulsa Studies in Women's Literature Vol. 20, nr.1, (Primăvara 2001) pp. 93-106, publicată de University of Tulsa

Studiu din volum

BRAIDOTTI, Rosi, *Four Theses on Posthuman Feminism*, în volumul *Anthropocene Feminism*, ed. Richard Grusin, University of Minnesota Press, Mineapolis, London, 2017, p. 21

COLEBROOK, Claire, *We Have Always Been Post-Anthropocene: The Anthropocene Counterfactual* în volumul *Anthropocene Feminism*, ed. Richard Grusin, University of Minnesota Press, Mineapolis, London, 2017, pag. 1

HUFFER, Lynne, *Foucault's Fossils. Life Itself and the Return to Nature in Feminist Philosophy*, în volumul *Anthropocene Feminism*, ed. Richard Grusin, University of Minnesota Press, Mineapolis, London, 2017, p. 68

SCHEIDERMAN, Jill S., *The Anthropocene Controversy*, în volumul *Anthropocene Feminism*, ed. Richard Grusin, University of Minnesota Press, Mineapolis, London, 2017, p.190

WALKER, Elly, *The Sovereign Stitch: Rereading Embroidery as a Critical Feminist Decolonial Text*, în volumul *The New Politics of the Handmade. Craft , Art and Design*, ed. Anthea Black, Nicole Burish, Bloomsbury Visual Arts, 2021, p. 217

ZAHARIADE, Ana Maria, *Two books, the communist dream and Dacia 1300. Fragments of an architectural landscape”*, în cartea *Dacia 1300. My generation*, Simetria, Bucuresti, 2003

Resurse web

BANERJEE, Subhabrata Bobby, *Necrocapitalism*, Sage Journals, volumul 29, nr. 12, decembrie 2008, citat 21.06.2022, disponibil pe Internet la adresa:

<https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0170840607096386>.

BLAKELY, Kristin, *Reflections on the Role of Emotion in Feminist Research*, citat 14.06.2022, disponibil pe Internet la adresa:

<https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/160940690700600206>

BUREAU OF LINGUISTICAL REALITY, citat 08.05.2020, disponibil pe Internet la adresa: <https://bureauoflinguisticalreality.com>

BROOKLYN MUSEUM, citat 25.05. 2020, disponibil pe Internet la adresa: <https://www.brooklynmuseum.org/eascfa>

HARSANYI, Anna, *Colonii din afara lumii*, în Revista Arta, ianuarie 2022, citat 21.01.2022, disponibil pe Internet la adresa: <https://revistaarta.ro/ro/colonii-din-afara-lumii/>

H.ARTA, *Ce rămâne stabil?*, Gazeta de Artă Politică, 2018, , citat 15.06.2022, disponibil pe Internet la adresa: <https://artapolitica.ro/gazetapolitica/2018/06/30/ce-ramane-stabil/>

H.ARTA, *Câteva fragmente despre artă politică, educație și eșec*, Gazeta de Artă Politică, 2013, citat 15.06.2022, disponibil pe Internet la adresa:

<https://artapolitica.ro/gazetapolitica/2013/10/21/cateva-fragmente-despre-arta-politica-educatie-si-esec/>

JAGGAR, Alison M., *Love and knowledge: Emotion in feminist epistemology*, Inquiry, 1989, p. 151-176, citat 14.06.2022, disponibil pe Internet la adresa:

<http://dx.doi.org/10.1080/00201748908602185>,

KNUDSEN, Ineke, *Tracey Emin: Beyond the Autobiographical*, 2018, citat 3.12.2020, disponibil pe Internet la adresa: <https://medium.com/@inekeknudsen/tracey-emin-beyond-the-autobiographical-123677f4d292>

LUTZ, Catherine, *Emotions and Feminist Theories*, citat 13.06 2022, disponibil pe Internet la adresa:

[https://www.mvbz.fu-](https://www.mvbz.fu-berlin.de/wissenschaftskommunikation/publikationsfoerderung/querelles_jahrbuch/qjb_bd07/qjb_bd07_104-121.pdf)

[berlin.de/wissenschaftskommunikation/publikationsfoerderung/querelles_jahrbuch/qjb_bd07/qjb_bd07_104-121.pdf](https://www.mvbz.fu-berlin.de/wissenschaftskommunikation/publikationsfoerderung/querelles_jahrbuch/qjb_bd07/qjb_bd07_104-121.pdf)

MOMA, citat 25.05. 2020, disponibil pe Internet la adresa:

https://www.moma.org/explore/inside_out/2013/02/18/louise-bourgeois-a-flashback-of-something-that-never-existed/

PALADI, Marina, *Distopie sau utopie?* 2021, citat 15.06. 2021, disponibil pe Internet la adresa: <https://revistaarta.ro/ro/distopie-sau-utopie/>

SANDERS, Ash, *Under the Wheather*, citat 05.05.2020, disponibil pe Internet la adresa: <https://believermag.com/under-the-weather/>,

SKELLY, Julia, *Hard Touch: Gore Capitalism and Teresa Margolles's Soft Interventions-*, citat 20.01.2021: disponibil pe Internet la adresa

<https://revistas.uniandes.edu.co/doi/full/10.25025/hart06.2020.03>

REDPATH, Grace, *The Crucial Intersection of Feminism and Climate Justice*, citat 15.11.2021: disponibil pe Internet la adresa

<https://www.gonzaga.edu/news-events/stories/2020/11/17/the-crucial-intersection-of-feminism-and-climate-justice>,

RICE, Joanna Rice, *Indian Residential School Truth and Reconciliation Commission of Canada*, citat 03.03.2021, disponibil pe Internet la adresa:

<https://www.culturalsurvival.org/publications/cultural-survival-quarterly/indian-residential-school-truth-and-reconciliation>

WHEELER, Eileen, *The Political Stitch: Voicing Resistance in a Suffrage Textile*, Textile Society of America Symposium Proceedings, 2012, citat 21.05.2020, disponibil pe Internet la adresa: <https://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1757&context=tsaconf>